

Kıbrıs Türk Federe Devleti'nin (1975) Kuruluş İlanına İngiliz Parlamentosunun Tepkisi

The Reaction of the British Parliament to the Establishment of the Turkish Federated State of Cyprus (1975)

Yasin COŞKUN¹

¹Doç. Dr., Siirt Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Siirt, Türkiye

ORCID: Y.C. 0000-0002-8151-7874

Sorumlu yazar/Corresponding author:

Yasin Coşkun,
Siirt Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi,
Tarih Bölümü, Siirt, Türkiye
E-posta/E-mail:
ycoskun@siirt.edu.tr

Başvuru/Submitted: 30.04.2020

Revizyon Talebi/Revision Requested:
14.05.2020

Son Revizyon/Last Revision Received:
17.05.2020

Kabul/Accepted: 17.05.2020

Atıf/Citation: Coşkun, Y. (2020). Kıbrıs Türk Federe Devleti'nin (1975) Kuruluş İlanına İngiliz Parlamentosunun Tepkisi. *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları-Recent Period Turkish Studies*, 37: 1-19.
<https://doi.org/10.26650/YTA2020-001>

ÖZ

Bu çalışma 13 Şubat 1975 tarihinde ilan edilen Kıbrıs Türk Federe Devleti'ne yönelik İngiliz parlamentosunun yaklaşımını incelemektedir. İngiltere, 1960'ta kurulan Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Türkiye ve Yunanistan ile beraber üç garantör devletinden birisidir. Ayrıca adada iki askeri üsse sahiptir. Bu açıdan Kıbrıs'ta yaşanan gelişmeleri yakından takip etmiştir. 1974 yılındaki Kıbrıs Barış Harekati'ndan sonra adada yeni bir durum ortaya çıkmıştır. Adanın kuzeyinde Kıbrıslı Türkler KTFD'yi kurmuşlardır. İngiliz Hükümeti'nden yapılan açıklamalarda, bu yeni yönetime tepki gösterilmiştir. KTFD'nin ilanının ardından İngiliz milletvekilleri konuyu İngiliz parlamentosunun gündemine taşımışlardır. Gerek muhalefet gerek iktidar partisi vekilleri KTFD'nin ilanına olumsuz yaklaşmışlardır. Ayrıca vekiller iktidarda bulunan İşçi Partisi Hükümeti'ni KTFD'nin ilanını önleyemediği için eleştirmişlerdir. Kıbrıs sorununda İngiltere'nin ne gibi yeni adımlar atabileceği parlamentoda tartışılmıştır. Bu çerçevede makale, KTFD'nin ilanının ardından İngiliz parlamentosunda yaşanan tartışmalar üzerinden İngiltere'nin Kıbrıslı Türklerin adada almış olduğu karara yaklaşımının genel bir analizini yapmaktadır. İngiliz parlamento tutanaklarının detaylı bir şekilde incelenmesi sonucunda ortaya çıkan bu çalışma, İngiltere'nin Kıbrıs politikası ve Türk-İngiliz ilişkileri konu başlıklarında alana katkı sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kıbrıs Türk Federe Devleti, Rauf Denktaş, Kıbrıs sorunu, Türk-İngiliz ilişkileri

ABSTRACT

This study examines the approach of the British parliament to the Turkish Federated State of Cyprus (TFSC), announced on 13 February 1975. Britain together with Turkey and Greece became one of the three guarantor powers of the Republic of Cyprus founded in 1960. Britain also has two military bases

on the island. Thus, Britain closely followed the developments in Cyprus. After the Cyprus Peace Operation in 1974, a new situation emerged on the island. Turkish Cypriots established the TFSC in the north of the island. In the statements made by the British government, there was a negative reaction to this new administration. British deputies brought the issue to the agenda of the British parliament. Both opposition and ruling party representatives reacted negatively to the announcement of the establishment of the TFSC. They also criticized the ruling Labour Party government for failing to prevent the announcement of the TFSC. In addition, the steps which Britain could take in the Cyprus problem were discussed in parliament. Within this context, the article analyses the debates in the British parliament after the announcement of the establishment of the TFSC and gives a general assessment of Britain's approach to the Turkish Cypriot decisions. This study, which is the result of a detailed examination of minutes taken at meetings of the British parliament, contributes to the field by examining British policy towards the Cyprus issue and Turkish-British relations.

Keywords: Turkish Federated State of Cyprus, Rauf Denktaş, The Cyprus problem, Anglo-Turkish relations

Extended Abstract

Cyprus has for many years attracted international attention due to its strategic location. The island came under Ottoman rule in 1571. In 1878, British forces took over the island from the Ottoman administration, in exchange for protection against Russian attacks. In response to the entry of the Ottoman Empire into the First World War on the side of Germany, Britain added the island unilaterally to its own territory on 5 November 1914. During the negotiations in Lausanne, the Turkish side accepted that Cyprus belonged to Britain. The declaration of the establishment of the Turkish Republic of Cyprus took place on 16 August 1960, with both Turkish and Greek Cypriots taking part in the administration of the country. However, the Republic of Cyprus was not able to continue for long. Clashes resumed on the island after Makarios attempted to restrict the rights acquired by the Cypriot Turks in the 1960 constitution.

Following the collapse of the Republic of Cyprus in December 1963, Turkish Cypriots established their own administration on the island. First, a separate Turkish administration called "General Committee" was established in 1964. Then, in November 1967, the Provisional Turkish Cypriot Administration was established. Thus, Turkish Cypriots tried to ensure their security in a more organized way. Britain did not support the steps taken by the Turkish Cypriots on the island. After Turkey's 1974 military intervention, the Autonomous Turkish Cypriot Administration was established in October 1974 in the north of the island. On February 13, 1975, the founding of the Turkish Federated State of Cyprus (TFSC) was announced.

Against this background, this study deals with the response of the British parliament to the declaration of the establishment of the TFSC by Turkish Cypriots in 1975. One of the

countries that reacted strongly to the Turkish military intervention on the island in 1974 was Britain. The announcement of the establishment of the TFSC also provoked a strong reaction from Britain. In the statements made by the British government, the establishment of the TFSC was declared to be an “undesired development”. This study examines the approach of British MPs to the TFSC through discussions in the House of Commons.

The first result of the study shows that British MPs did not support the announcement of the establishment of the TFSC. British MPs reacted to this and they questioned whether the British government knew about this announcement beforehand. British MPs also sought an answer to the question of why the government had not taken any steps to prevent the establishment of the TFSC. British government officials emphasized in their statements that they did not know that the founding of the TFSC would be announced. In addition, they expressed with certainty that the newly established Turkish administration would not be recognized by Britain. Another point that the study draws attention to was that because Ankara supported the TFSC, some MPs wanted the British government to “punish” Turkey. Moreover, one member of parliament wanted the British government to work for the suspension of Turkey’s UN membership. However, British government officials stated that they did not support such a proposal.

Some MPs expressed in the British parliament that Britain, which is one of the guarantor states in Cyprus, should take more initiative in seeking a resolution to the Cyprus problem. In response to this proposal, government officials pointed out the necessity to continue negotiations between the Turkish and Greek Cypriots for peace in Cyprus. British deputies expressed that there would be no results from long-standing inter-communal talks. They argued that the British government should follow a more active policy for peace in Cyprus. Government officials disagreed with these suggestions and stated that Britain could not act alone. Other guarantor states in Cyprus would have to agree together on a solution. Thus, the government did not take into consideration the active policy proposal for a solution to the Cyprus problem. Finally, another issue that came up after the announcement of the establishment of the TFSC was the situation of British citizens on the island. Some MPs proposed to open an official representative office within the boundaries of the TFSC for British citizens. However, British government officials opposed this proposal.

As a result, MPs in the British parliament did not accept the announcement of the TFSC. Furthermore, there were deputies who said that the Turks should not be declared solely responsible for the Cyprus problem. However, this view did not cause any change in the policy of the British government and the TFSC was not recognized by the British government.

Giriş

Kıbrıs stratejik konumu nedeniyle ilk çağlardan itibaren devletlerin ilgisini çekmiştir.¹ Ada, 1571'de Osmanlı egemenliğine girmiştir. 1878 yılında İngilizler, Rus saldırılarına koruma sağlama karşılığında² adayı Osmanlı yönetiminden kiralamıştır.³

İngiltere, Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı'na Almanya'nın yanında girmesine tepki olarak 5 Kasım 1914 tarihinde adayı tek taraflı olarak kendi topraklarına kattığını açıklamıştır.⁴ Lozan'da Kıbrıs'ın İngiltere'ye ait olduğu Türk tarafınca kabul edilmiş ve binlerce Kıbrıslı Türk adadan ayrılıp Türkiye'ye göç etmiştir.⁵ Bu tarihten itibaren adadaki Rumlarla İngiliz yönetiminin arası bozulmaya başlamıştır. *Enosis* yani Kıbrıs'ın Yunanistan'a bağlanması için çabalayan Rumlar, İngilizlerin bu isteğe karşı çıkmasından⁶ rahatsızlık duymuşlardır. 1950'li yıllarda adada İngiliz yönetimi ile Rumlar arasında çatışmalar hızlanmıştır. Daha sonra Kıbrıslı Türklerle Rumlar karşı karşıya gelmiştir. EOKA terör örgütü adadaki Türklere yönelik saldırılarını artırmıştır.⁷ Bu durum Ankara'nın tepkisine yol açmıştır. 1950 yılında Demokrat Parti, Türkiye'de iktidara gelmiştir.⁸ 1950'lerin başında pasif bir Kıbrıs politikası takip eden Türkiye⁹, Rumların *enosis* faaliyetlerini her geçen gün artırmaları üzerine daha aktif bir tutum almaya başlamıştır. Bu çerçevede *enosis*'e karşı *taksim* tezi gündeme getirilmiştir.¹⁰ Daha sonra Türkiye, Yunanistan ve İngiltere arasında sorunun çözümü için müzakereler başlamıştır.¹¹ Bu müzakereler sonucunda 16 Ağustos 1960 tarihinde Kıbrıslı Türkler ve Rumların yönetiminde yer aldığı Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulduğu ilan edilmiştir.¹² İngilizler

- 1 Esra Sarıkoyuncu Değerli, "Demokrat Parti Döneminde Türkiye'nin Kıbrıs Politikası (1950-1960)", *Akademik Bakış*, C. 6, S. 11, 2012, s. 85-86.
- 2 İsmail Şahin, "İngiltere'nin Akdeniz Siyasetinde Kıbrıs (1580-1878)", *Asia Minor Studies*, C. 4, S. 7, 2016, s. 170.
- 3 Soyaloğlu Tamçelik, *Kıbrıs'ın İngiliz İdaresine Geçiş (1878-1919)*, Lefkoşa, KKTC Cumhurbaşkanlığı Yayınları, 1997, s. 35.
- 4 Charles William James Orr, *Cyprus under British Rule*, London, Zeno, 1972, s. 172-173.
- 5 Orhan Turan, "Kıbrıs Ermeni Toplumu ve Ermeni Kilisesine Dair Bir İngiliz Raporu (1960-1963)", *Tarih ve Gelecek Dergisi*, C. 5, S. 3, Aralık-2019, s. 715.
- 6 John Reddaway, *Burdened with Cyprus: the British Connection*, London, Weidenfeld & Nicolson, 1986, s. 11.
- 7 Joseph S. Joseph, *Cyprus: Ethnic Conflict and International Politics from Independence to the Threshold of the European Union*, London, Palgrave Macmillan, 1997, s. 19-20.
- 8 Beral Alacı, "Hürriyet Partisi'nin Türk Siyasi Hayatındaki Yeri (1955-1958)", *Türk Yurdu*, C. 31, S. 290, s. 135.
- 9 Yakup Kaya-Bülent Yeter, "Demokrat Parti Döneminde Kıbrıs Sorunu", *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 20, S. 2, 2018, s. 217.
- 10 Ronald J. Fisher, "Cyprus: The Failure of Mediation and the Escalation of an Identity-Based Conflict to an Adversarial Impasse", *Journal of Peace Research*, Vol: 38, No: 3, Special Issue on Conflict Resolution an Identity-Based Disputes, May 2001, s. 310.
- 11 Resul Babaoğlu, "Türkiye'nin Kıbrıs Politikasının Evriminde Bir Dönüm Noktası: Londra Konferansı (29 Ağustos-6 Eylül 1955)", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C. 18, S. 36, 2018, s. 328-329.
- 12 Necati Münir Ertekün, *Inter-Communal Talks and The Cyprus Problem*, Nicosia, Turkish Federated State of Cyprus, 1977, s. 10-11.

adanın kontrolünü kaybetmişler; ancak adada iki askerî üs elde etmeyi başarmışlardır. Türkiye, Yunanistan ve İngiltere yeni kurulan Kıbrıs Cumhuriyeti'ni korumayı taahhüt ederek Garanti Antlaşması'nı imzalamışlar ve garantör güç olmuşlardır. Ancak Kıbrıs Cumhuriyeti uzun süre devam edememiştir. Rumların, bu cumhuriyeti *enosis* için bir basamak olarak görmesi ve Türklerin 1960 anayasası ile elde etmiş olduğu hakları kısıtlama girişiminde bulunması¹³ üzerine adada yeniden çatışmalar başlamıştır. Birleşmiş Milletler Barış Gücü'nün 1964 yılında adaya gelmesi¹⁴ bu çatışmaları önleyememiştir. 1964 ve 1967 yıllarında Kıbrıslı Türkleri korumak için adaya müdahale girişiminde bulunan Türkiye, ABD tarafından durdurulmuştur.¹⁵ Ancak 1974 tarihinde adadaki Yunan-Rum darbesi sonrası Ankara, adaya yönelik kesin bir askeri müdahale kararı almış ve Kıbrıs Barış Harekâtı gerçekleştirilmiştir.

Adada, toplumlar arasında yaşanan çatışmalarda Kıbrıslı Türkler organize şekilde gerçekleşen Rum saldırılarına karşı varlıklarını korumaya çalışmışlar ve Kıbrıs Cumhuriyeti'nin 1963 yılının aralık ayında dağılmasının ardından kendi yönetimlerini tesis etmişlerdir. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC) Kıbrıslı Türklerin kurmuş olduğu son yönetimdir. Ancak KKTC'den önce de Kıbrıslı Türkler adada başka isimler altında yönetimlerini sürdürmüşlerdir. İlk olarak 1964'ten itibaren tam örgütlü olmayan ve "Genel Komite" olarak adlandırılan ayrı bir Türk yönetimi tesis edilmiştir.¹⁶ Daha sonra 1967 yılının Kasım ayında Rumların adada Türklere gerçekleştirdikleri saldırıların ardından Aralık 1967'de Kıbrıs Geçici Türk Yönetimi oluşturulmuştur.¹⁷ Böylece Kıbrıslı Türkler daha organize bir şekilde güvenliklerini sağlamaya çalışmışlardır.¹⁸ Kıbrıs Türklerinin yönetim alanında atmış olduğu bu adımlara İngiltere destek vermemiştir.¹⁹ 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı'nın ardından adanın kuzeyinde Ekim 1974 tarihinde

13 Norma Salem, "The Constitution of and its Failure", *Cyprus A Regional Conflict and its Resolution*, ed. Norma Salem, London, Palgrave Macmillan, 1992, s. 122.

14 Michael Harbottle, *The Impartial Soldier*, London, Oxford University Press, 1970, s. 16

15 Süha Bölükbaşı, *Superpowers and the Third World: Turkish American Relations and Cyprus*, Lanham, University Press of America, 1988, s. 129.

16 Cihat Göktepe, "The Cyprus Crisis of 1967 and its Effects on Turkey's Foreign Relations", *Middle Eastern Studies*, C. 41, S. 3, s. 441; Melek Fırat, "Yunanistan'la İlişkiler", *Türk Dış Politikası*, ed. Baskın Oran, C. 1 (1919-1980), İstanbul, İletişim Yayınları, 2009, s. 738.

17 Metin Tamkoç, *The Turkish Cypriot State: The Embodiment of the Right of Self-determination*, London, K. Rustem & Brother, 1988, s. 116.

18 Ercüment Yavuzalp, *Kıbrıs Yangınında Büyükelçilik*, Ankara, Bilgi Yayınevi, 1993, s. 116-125; Sharon Anderholm Wiener, *Turkish Foreign Policy Decision-Making on the Cyprus Issue: A Comparative Analysis of Three Crises*, (Ph.D. Thesis), Duke University, 1980, s. 223.

19 *The National Archive (TNA), Foreign and Commonwealth Office (FCO)*, 51/47, "Foreign And Commonwealth Affairs Research Department Memorandum", 4 December 1968; *TNA, Cabinet (CAB)*, 128/43, "Post War Conclusion", CC (68), 9th conclusion, 18 January 1968, s. 4.

Otonom Kıbrıs Türk Yönetimi kurulmuştur.²⁰ Bu süreçte ABD, Ankara'nın Kıbrıs politikasına tepki olarak 5 Şubat 1975 tarihinde Türkiye'ye yönelik silah ambargosu kararını yürürlüğe koymuştur.²¹ Ancak bu ambargo Türkiye'ye ve Kıbrıslı Türklere geri adım attırmamış ve 13 Şubat 1975 tarihinde Otonom Kıbrıs Türk Yönetimi'nin yerini alacak olan Kıbrıs Türk Federe Devleti'nin kurulduğu tüm dünyaya ilan edilmiştir.²²

Bu çerçevede çalışma, Kıbrıslı Türklerin 1975 yılında ilan ettikleri Kıbrıs Türk Federe Devleti'ne²³ İngiliz parlamentosunun tepkisini ele almaktadır. İngiltere, Kıbrıs'ta garantör devletlerden birisidir. 1950'li yıllarda İngiltere ve Türkiye Rumların *enosis* isteklerine karşı beraber hareket etmişlerdir. Ancak daha sonraki süreçte İngiltere, Rum yanlısı bir politika takip eden bir görüntü sergilemiş ve Türkiye'nin Kıbrıs'ta atmış olduğu adımlara karşı durmuştur. 1974 yılındaki Kıbrıs Barış Harekâtı'na sert tepki gösteren ülkelerden biri de İngiltere olmuştur. Bu bağlamda KTFD'nin ilanı da İngiltere'nin tepkisini çekmiştir. İngiliz Hükümeti'nden yapılan açıklamalarda KTFD, kurulması istenmeyen bir gelişme olarak ilan edilmiştir. Bu çalışma İngiliz Avam Kamarası'nda yapılan tartışmalar üzerinden İngiliz vekillerin KTFD'ye yaklaşımlarının incelemesini yapmaktadır. Bu açıdan çalışmanın Kıbrıs sorunu üzerine yapılacak araştırmalara katkı sunması amaçlanmıştır. Çalışma hazırlanırken İngiliz parlamentosu tutanakları dikkatli bir şekilde incelenmiştir. Ayrıca İngiliz Milli Arşivi'ne ait vesikalara da çalışmada yer verilmiştir. Bu kaynakların yanı sıra Kıbrıs sorunu üzerine kaleme alınmış araştırma eserlerinden istifade edilmiştir.

1. KTFD'nin İlanına İngiliz Parlamentosundan İlk Tepkiler

İngiliz Hükümeti'nin KTFD'nin ilanına tepkisi olumsuz olmuş ve adadaki yeni yönetimi tanımayacağını ifade etmiştir.²⁴ İngiliz Hükümeti'nin bu tavrına paralel olarak

20 TNA, FCO, 9/2149, "Cyprus: annual review for 1974", 21 February 1975.

21 Clement H. Dodd, *The Crisis of Turkish Democracy*, North Humberstone, The Eothen Press, 1983, s. 17; Farid Mirbagheri, *Cyprus and International Peacekeeping*, London, Hurst & Company, 1998, s. 112.

22 Rauf Denktaş, *The Cyprus Triangle*, Nicosia, K. Rustem & Bro, 1982, s. 80; Tozun Bahçeli, "Searching for a Cyprus Settlement: Considering Options for Creating a Federation, a Confederation, or Two Independent States", *Publius*, Vol: 30, No: 1, Winter 2000, s. 207; Glen D. Camp, "Greek-Turkish Conflict over Cyprus", *Political Science Quarterly*, Vol: 95, No: 1, Spring 1980, s. 47.

23 TNA, FCO, 9/2158, "declaration of Turkish Cypriot State", flash telegram from the British High Commission in Nicosia to FCO, No: 174, 13 February.

24 TNA, FCO, 9/2158, "record of conversation between Roy Hattersley and Turgut Menemencioglu, the Turkish ambassador", 14 February 1975.

İngiliz parlamentosundaki²⁵ milletvekilleri de adadaki yeni Türk yönetimine olumsuz yaklaşmışlardır. Muhalefette bulunan Muhafazakâr Parti'den Geoffrey Rippon²⁶, KTFD'nin ilanının ardından Kıbrıs'ta yaşanan bu gelişmeyi İngiliz parlamentosunun gündemine taşımış ve İngiliz Dışişleri Bakanı James Callaghan'ın, Kıbrıs'taki durum hakkında bir açıklama yapmasını istemiştir. Muhalefetten gelen bu izah talebine Devlet Bakanı Roy Hattersley cevap vermiştir. 13 Şubat günü öğle saatlerinde Kıbrıs Türk toplumu lideri Rauf Raif Denktaş'ın Kıbrıs Türk Federe Devleti'nin kuruluşunu ilan ettiğini söyleyen Hattersley, İngiliz Hükümeti olarak bu ilanı kabul etmediklerini ifade etmiştir. Hattersley, Denktaş'ın KTFD'yi ilan etmeden önce İngiliz Hükümeti ile hiçbir iletişim kurmadığının altını çizmiştir.²⁷

Aslında sadece İngiltere değil, ABD ve Yunanistan da KTFD'nin ilanına tepki göstermişlerdir. Bu nedenle Denktaş, KTFD'nin ilanının ardından yapmış olduğu açıklamada, diplomatik bir dil kullanarak bu hareketin Kıbrıslı Türkler açısından tek taraflı bir bağımsızlık ilanı olmadığını ve uluslararası alanda tanınma aramadıklarını söylemiştir.²⁸ Böylece KTFD'nin “Kıbrıs Cumhuriyeti”nden bağımsız ayrı bir devlet olmadığını altını çizerek “*Türkler Kıbrıs'ı bölüyor*” algısının önüne geçmeye çalışmıştır.²⁹ Bu açıklamadan hareketle Devlet Bakanı Hattersley, Denktaş liderliğinde kurulan KTFD'nin, İngiliz yönetiminin Rumların kontrolündeki “Kıbrıs Hükümeti'ne” olan tutumunu değiştirmeyeceğini söylemiştir.³⁰ Bu açıklamalar İngiliz Hükümeti'nin kesin bir şekilde Kıbrıs'ta, Denktaş liderliğinde atılan yeni adımı desteklemeyeceğini göstermiştir. İngilizler, Rum Hükümeti'ni adanın tek “yasal” yönetimi olarak görmeye devam edeceklerdir.

İngiliz parlamentosundaki milletvekilleri, yapmış oldukları açıklamalarda Kıbrıslı Türklerin yeni bir yönetim kurma kararının kendileri için beklenmedik bir gelişme olduğunu vurgulamışlardır. Bu çerçevede hükümetin, Denktaş'la olan görüşmelerde Kıbrıslı Türklerin ayrı bir yönetim kuracağına dair herhangi bir işaret alıp almadığı sorgulanmıştır. Vekiller, eğer İngiliz Hükümeti Denktaş'ın böyle bir girişimde bulunacağını

25 İngiliz parlamentosu çift meclisli bir yapıya sahiptir. Avam Kamarası ve Lordlar Kamarası olmak üzere iki bölümden oluşmaktadır. Avam Kamarası'nda yer alan milletvekilleri seçimle göreve gelmektedir. Üst organ olan Lordlar Kamarası üyeleri ise atama ve veraset yoluyla belirlenmektedir. (Çevrimiçi), <http://www.mfa.gov.tr/ingiltere-siyasi-gorunumu.tr.mfa>, 15.05.2020.

26 (Çevrimiçi), <https://members.parliament.uk/member/1327/career>, 09.03.2020.

27 House of Commons (HC), 14 February 1975, Volume: 886, Column: 779.

28 TNA, FCO, 9/2158, “Turkish Cypriot Administration: Turkish Federated State of Cyprus (TFSC)”, confidential telegram from the British High Commission in Nicosia to FCO, no: 180, 13 February 1975.

29 Yasin Coşkun, “Kıbrıs Türk Federe Devleti'nin (KTFD) İlanından Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin (KKTC) Kuruluşuna Kadar Olan Süreçte Kıbrıs Sorunu (1975-1983)”, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, S. 64, 2018, s. 125.

30 HC, 14 February 1975, Volume: 886, Column: 779.

önceden sezdiyse bu hareketi önlemek için neler yaptığı konusunda bilgi istemiştir. İngiliz Hükümeti adına konuşan Devlet Bakanı Hattersley, KTFD'nin ilanından önce kendilerine Türk tarafınca herhangi bir bilgilendirme yapılmadığını yeniden vurgulamıştır. İngiliz Hükümeti'nin KTFD ile ilgili tüm gelişmeleri gazetelerde yer alan haberlerden takip ettiğini söylemiştir. İngiliz Hükümeti'nin ne KTFD'nin ilanından önce ne de sonra Kıbrıslı Türk yetkililerle resmi bir iletişimi olmadığını altını çizmiştir.³¹ Hattersley, bu şekilde açıklamalar yaparak İngiliz Hükümeti'nin önceden KTFD'nin ilanından haberdar olduğu, ancak bu ilanı önlemek için herhangi bir girişimde bulunmadığı yönünde gelebilecek eleştirilerin önünü kesmiştir.

İngiliz parlamentosunda KTFD'nin ilanı ile alakalı olarak gündeme gelen başka bir soru İngiliz Hükümeti'nin bu ilan karşısında ne gibi adımlar atacağı üzerine olmuştur. Hükümet kanadından Hattersley, açıklamalarında KTFD'nin ilanının İngiliz Hükümeti için sürpriz bir gelişme olduğunu yinelemiştir. Çünkü Denктаş ile Glafkos Klerides arasındaki Kıbrıs sorununun çözümü için görüşmeler hâlâ devam etmektedir. Her iki müzakereci de görüşmelerin durdurulduğuna veya sonlandırdığına dair resmi bir açıklama yapmamıştır. Bu çerçevede İngiliz hükümeti adadaki Rum tarafının tepkisini çekecek bir adımın Türk tarafından atılabileceğine ihtimal vermemiştir. Bu nedenle KTFD'nin ilanı İngiliz hükümeti için beklenmedik bir gelişme olmuş ve hazırlıksız yakalanmıştır. Bu ilan karşısında Hattersley, hem Türk hem de Yunan büyükelçileri ile görüşeceğini ve adada iki taraf arasındaki müzakerelerin sürmesi gerekliliğini kendilerine iletceğini ifade etmiştir.³² Bu açıklamadan anlaşıldığı üzere İngiliz hükümeti, KTFD'nin ilanının Türk ve Rum kesimleri arasında yıllardır devam eden çözüm müzakerelerini kesintiye uğratmasını istememiştir.

Yukarıda değinildiği gibi Kıbrıs Türk yönetimi lideri Denктаş, adanın kuzeyinde ayrı bir federe devlet kurmuş; ancak kurulan bu yeni devlet için uluslararası tanınma aramadığını söylemiştir. İngiliz parlamentosunda bazı milletvekilleri bu durumu yani hem yeni bir devlet kurup hem de uluslararası tanınma aramamayı “karışık” bir konu olarak adlandırmışlardır. Nitekim Muhafazakâr Parti Milletvekili Hugh Fraser³³ da Denктаş'ın hem adada yeni bir yönetim ilan etmesini hem de bu yeni yönetim için uluslararası bir tanıma beklememesini çelişkili bir durum olarak adlandırmıştır. Liberal Parti'den Jeremy Thorpe³⁴ ise Türkiye'nin KTFD'ye tepkisinin ne olduğunu ve yasal olarak bu yeni oluşumu tanıyıp tanımadığı sorusunu gündeme getirmiştir. Devlet Bakanı

31 HC, 14 February 1975, Volume: 886, Column: 785.

32 HC, 14 February 1975, Volume: 886, Column: 780.

33 (Çevrimiçi), <https://members.parliament.uk/member/1007/career>, 17.03.2020.

34 (Çevrimiçi), <https://members.parliament.uk/member/1700/career>, 12.03.2020.

Hattersley, bu konu hakkında açıklamalarda bulunmuştur. Buna göre KTFD'ye yönelik İngiliz Hükümeti'nin tutumu gayet açıktır. Rumların kontrolündeki "Kıbrıs Hükümeti" dün olduğu gibi bugün de İngiltere tarafından adanın yasal temsilcisi olarak görülmektedir. Denктаş, KTFD'nin "Kıbrıs Cumhuriyeti"nin federatif bir parçası olduğunu ileri sürmekte ve adanın kuzeyindeki yeni yönetime bu şekilde davranılması gerektiğini düşünmektedir. Ancak İngiliz yönetimi, "Kıbrıs Cumhuriyeti"nin tek bir hükümetinin olduğunu kabul etmekte ve KTFD'yi bu Cumhuriyetin bir parçası olarak görmeyi reddetmektedir. Hattersley'in bu açıklamaları İngiliz hükümetinin açık bir şekilde KTFD'ye karşı olduğunu bir kez daha ortaya koymuştur. Türkiye'nin tutumu konusunda ise Hattersley, yapmış olduğu değerlendirmede Türkiye'nin KTFD'yi tamamen bağımsız bir yönetim olarak olmasa da "Kıbrıs Cumhuriyeti"nin bir parçası olarak tanıdığını belirtmiştir. Ankara, Kıbrıslı Türklerin almış olduğu yeni yönetim kararını desteklemiştir.³⁵ Bu tutum İngiliz Hükümeti tarafından tepkiyle karşılanmıştır. Çünkü İngilizler açısından KTFD'nin yasal bir dayanağı yoktur. Hattersley, bu konuyu Türkiye'nin Londra Büyükelçisi ile de görüşeceğini ifade etmiştir.³⁶

İngiliz parlamentosundaki milletvekilleri de Kıbrıslı Türklerin yeni bir yönetim oluşturma girişimini üzücü bir gelişme olarak tanımlamışlardır. Ayrıca Ankara'nın KTFD'yi desteklemesini, İngiltere'nin de taraf olduğu Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kuruluşu ile ilgili anlaşmalara aykırı olarak görmüşlerdir. Bu açıdan KTFD'nin ilanının Türk-İngiliz ilişkilerinde olumsuz bir durum meydana getirdiğini ileri sürmüşlerdir. Hükümeti temsilen açıklama yapan Hattersley, kendilerinin de KTFD'nin kuruluşunu istenmeyen üzücü bir gelişme olarak gördüklerini söylemiştir.³⁷

İngiliz parlamentosunda bazı milletvekilleri KTFD'nin ilanına farklı bir bakış açısıyla yaklaşmıştır. Buna göre parlamentodaki herkes Kıbrıslı Türkler tarafından gerçekleştirilen bu tek taraflı eylemi kınamaktadır. Ancak Kıbrıs Cumhuriyeti Hükümeti'ni, 1960 anlaşmalarına aykırı olarak 1963'ten beri tek başına Rumlar yönetmektedir. Bu nedenle yalnızca Kıbrıslı Türkleri eleştirerek İngiliz Hükümeti taraf tutmamalıdır. Bunun yerine Türk ve Rum toplumlarını bir araya getirmeye çalışmalıdır. İngiliz vekiller tarafından dile getirilen bu konuyla ilgili Devlet Bakanı Hattersley'in tatmin edici bir cevap verdiğini söylemek zordur. KTFD'nin ilanına karşı çıkmakla taraf tutmuş olmadıklarını çünkü bu ilanın Kıbrıslı Türkleri ve Rumları bir araya getirmeyi daha da zorlaştırdığını iddia etmiştir. Yıllardan beri Rumların "Kıbrıs Cumhuriyeti"ni tek başına

35 TNA, FCO 9/2158, unclassified telegram from the British Embassy in Ankara to FCO, no: 283, 13 February 1975.

36 HC, 14 February 1975, Volume: 886, Column: 780.

37 HC, 14 February 1975, Volume: 886, Column: 781.

yönetmeleri konusuna ise değinmemiştir. Kıbrıs sorununun her anlamda karışık bir durum olduğunu söyleyerek konuyu bir bakıma geçiştirmiştir.³⁸

İngiliz parlamentosunda Kıbrıs sorununun NATO ve Batı ittifakına zarar verdiğine dikkat çeken vekiller de olmuştur. Türkiye ve Yunanistan'ın aralarında sorun teşkil eden Kıbrıs'taki duruma bir an önce çözüm bulunması gerektiği ifade edilmiştir. Bunun için de İngiltere Dışişleri Bakanı Callaghan'ın inisiyatif olarak Türkiye ile Yunanistan Başbakanlarını ve Kıbrıslı toplum temsilcilerini Kıbrıs sorununu görüşmeye davet etmesi gerektiği İngiliz parlamentosunda dillendirilmiştir.³⁹ Devlet Bakanı Hattersley, bu konuda yapmış olduğu açıklamada, böyle bir girişimin yani Türkiye ve Yunanistan'ı bir masa etrafında toplamının çözüm getireceğine Dışişleri Bakanı Callaghan'ın inanmadığını, bu nedenle de harekete geçmediğini söylemiştir. Nitekim daha önce 1974 yılının Temmuz ve Ağustos aylarında Callaghan, Türkiye ve Yunanistan Dışişleri Bakanları ile Cenevre'de toplantı gerçekleştirmiştir. Ancak bu toplantı başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Bu nedenle İngiliz Hükümeti, Kıbrıs sorununun çözümü için yalnızca adada iki taraf arasındaki müzakerelerin sürmesini desteklemiştir.⁴⁰ Bunun dışında başka girişimde bulunmaya sıcak bakmamıştır.

2. KTFD'nin İlanının Adadaki Toplumlararası Barış Müzakerelerine Etkisine Yönelik Tartışmalar

Parlamentoda İngiliz vekillerin merak ettiği bir başka konu ise Türk ve Rum kesimi adına Denктаş ve Klerides tarafından Kıbrıs sorununa çözüm bulmak amacıyla yürütülen görüşmelerin akıbeti olmuştur. KTFD'nin ilanından sonra İngiliz Hükümeti'nin bu görüşmelere bakış açısında herhangi bir değişiklik olup olmayacağı sorgulanmıştır. Hükümet kanadından verilen cevapta İngiltere'nin, bu konuda tutumunun gayet net olduğu söylenmiştir. Buna göre İngiliz Hükümeti, Denктаş ile Klerides arasındaki müzakerelerin Kıbrıs'a barış ve istikrar getirmede önemli bir role sahip olduğuna inanmaya devam etmektedir ve bu görüşmeleri teşvik etmek için elinden geleni yapacaktır. Görüşmelerin yürütülmesi mümkün görülmediği takdirde ise İngiliz Hükümeti, Birleşmiş Milletler açısından kabul edilebilir başka bir çözüm seçeneğinde de iş birliği yapmaya hazırdır.⁴¹

Muhafazakâr Parti Milletvekili Hugh Fraser, İngiltere'de iktidarda bulunan İşçi Partisi Hükümeti'nin Kıbrıs'ta çözüm için Denктаş-Klerides görüşmelerine umut bağlamasını eleştirmiştir. Fraser'a göre bu görüşmelerden bir çözüm beklemek fazla iyimser

38 HC, 14 February 1975, Volume: 886, Column: 785.

39 HC, 14 February 1975, Volume: 886, Column: 784.

40 HC, 14 February 1975, Volume: 886, Column: 784.

41 HC, 14 February 1975, Volume: 886, Column: 781.

bir davranış olacaktır. Adada iki taraf arasında görüşmelerin kopması durumunda İngiliz Hükümeti'nin başka bir planının olup olmadığı Fraser tarafından sorgulanmıştır. Ayrıca Fraser, Kıbrıslı Türkler ve Rumlar arasındaki görüşmelerin sonlanması durumunda çözüm için garantör devletler İngiltere, Yunanistan ve Türkiye'nin Kıbrıs sorununda devreye girmesi konusunu da gündeme getirmiştir.⁴² Hükümet kanadından bu sorulara verilen cevapta Denктаş-Klerides görüşmelerinin devam etmesinin iyi bir gelişme olacağı söylenmiştir. Ancak bu görüşmelerin sonlanabileceği tehlikesinin bulunduğu da altı çizilmiştir. Böyle bir durum olduğunda yani adada iki toplum arasında müzakereler sonlandığında garantör devletlerin bir araya gelmesi konusunun gündeme alınabileceği ifade edilmiştir. Ancak bu çok hassas bir durum olacaktır. Devlet Bakanı Hattersley'in ifadesiyle eğer garantör güçler çözüm için toplanacaksa bu toplantının Kıbrıs sorununa çözüm getireceğinden önceden emin olunmalıdır. Aksi halde acele bir şekilde garantör güçleri bir masa etrafında toplamak ters sonuçlar doğuracak ve Kıbrıs sorununda tarafların tutumlarını daha sert hale getirecektir.⁴³ Kısacası İngiliz Hükümeti'ne göre garantör devletleri bir araya getirmeden önce böyle bir toplantının faydalı olacağı konusunda emin olunmalıdır.

3. Kıbrıslı Rum Göçmenlerin Durumunun İngiliz Parlamentosunda Gündeme Getirilmesi

KTFD'nin ilanının ardından Kıbrıslı Rum göçmenlerin durumu İngiliz vekillerince parlamentoda dillendirilmeye başlanmıştır. Bu çerçevede Muhafazakâr Parti'den Hugh Rossi⁴⁴, Rum göçmenler konusunu gündeme getirmiştir. 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı'nın ardından adanın kuzeyindeki Rumlar yerlerini terk etmişlerdir. Aynı zamanda güney bölgelerinde yaşayan Kıbrıslı Türkler de evlerinden ayrılmışlardır. Birçok Rum'un Londra'ya geldiğine değinen Rossi, Kıbrıs sorununda hızlı bir çözümün zor gözükmesinin Rumları kaybettikleri evlerini ve arazilerini geri kazanma noktasında endişelendirdiğini söylemiştir. Rossi, Kıbrıslı Türklerin durumundan hiç bahsetmeyerek İngiliz parlamentosunda Rum mülteciler lehine konuşma yapmıştır. Hatta Kıbrıs'taki durumun Filistin sorununa benzeyeceğini iddia etmiştir.⁴⁵ Devlet Bakanı Hattersley de yapmış olduğu değerlendirmede Rossi tarafından dile getirilen endişelere kendisinin de katıldığını ifade etmiştir. Ancak Hattersley, Kıbrıslı Rumlar kelimesini kullanmak yerine İngiltere'de bulunan Kıbrıslılar ifadesini kullanmıştır. Ayrıca Kıbrıs sorunundaki durumun Filistin

42 HC, 14 February 1975, Volume: 886, Column: 782.

43 HC, 14 February 1975, Volume: 886, Column: 782.

44 (Çevrimiçi), <https://members.parliament.uk/member/941/career>, 18.03.2020.

45 HC, 14 February 1975, Volume: 886, Column: 783.

sorununa benzetilmesine katılmamıştır. Hattersley, tüm mültecilerin Kıbrıs'taki evlerine dönmelerine imkân sağlayacak bir çözüm elde etmek için İngiliz Hükümeti'nin çabalarının tek başına yeterli olmayacağını ifade etmiştir. Ancak yine de hükümetin bu konuda elinden gelen tüm gayreti göstermeye devam edeceğini bildirmiştir.⁴⁶

Kıbrıs'ta garantör devletlerden birisi olan İngiltere'nin çözüm için harekete geçmek yerine pasif bir tutum sergilemesine kendi partisinden bile eleştiri sesi yükselmiştir. Bu çerçevede Christopher Price⁴⁷, Rumları kastederek Londra'daki Kıbrıs toplumunun garantör devletlerden birisi olarak İngiliz Hükümeti'nin Kıbrıs'ta neyi garantilediğini sorgulamaya başladığını söylemiştir. İngiliz Hükümeti'nin KTFD'nin ilanı karşısında sadece üzgün olduğunu ifade ederek başka bir girişimde bulunmamasının Rum mültecilerde hayal kırıklığına neden olduğunu belirtmiştir.⁴⁸

Devlet Bakanı Hattersley, yapmış olduğu açıklamada hükümetin Kıbrıs konusunda Dışişleri Bakanı James Callaghan tarafından ortaya konan ilkelerin garantörü olmaya devam ettiğini söylemiştir. Bu ilkeler kapsamında İngiliz Hükümeti Kıbrıs adasında barışı, uyumu ve toprak bütünlüğünü geri kazanmak için elinden gelen her şeyi yapmaktadır. Bu çerçevede Kıbrıs sorununda müzakereleri teşvik etmektedir. Eğer vekiller hükümetin takip ettiği bu politikayı beğenmeyip Kıbrıs sorununda müzakereleri desteklemek yerine başka bir eylem yapılmasını istiyorlarsa ortaya koyacakları önerileri dinlemekten hükümetin memnuniyet duyacağını Hattersley ifade etmiştir.⁴⁹ Hattersley bu açıklamasıyla bir bakıma kendilerini eleştiren vekillere meydan okumuş ve onlara ne tür çözüm önerileri olduğunu sormuştur. Ancak vekillerden somut bir öneri gelmemiştir.

4. KTFD'nin İlanından Sonra İngiliz Parlamentosunda Adadaki İngiliz Vatandaşlarının Durumu Üzerine Tartışmalar

İngiliz vekillerin gündeme getirdiği bir başka konu Kıbrıs'taki İngiliz vatandaşlarının durumu hakkında olmuştur. Milletvekilleri, KTFD sınırları içinde kaç İngiliz vatandaşının var olduğunu sormuştur. Ayrıca hükümetin Kıbrıs'taki İngiliz vatandaşlarının haklarını korumak için özel önlemler almayı düşünüp düşünmediğine dair bilgi istenmiştir. Devlet Bakanı Hattersley, vermiş olduğu cevapta kendisinin sayısal olarak ne kadar İngiliz vatandaşının Türk kontrolü altındaki bölgede olduğunu hakkında bilgi veremeyeceğini söylemiştir. Ancak Türkiye'nin Londra Büyükelçisi'ni adanın

46 HC, 14 February 1975, Volume: 886, Column: 783.

47 (Çevrimiçi), <https://members.parliament.uk/member/1337/career>, 19.03.2020.

48 HC, 14 February 1975, Volume: 886, Column: 783.

49 HC, 14 February 1975, Volume: 886, Column: 784.

kuzeyindeki İngiliz vatandaşlarının canlarının ve mallarının korunması konusunda dikkatle uyaracağını bildirmiştir.⁵⁰

Parlamentoda vekiller, adada Türk bölgesinde ikamet eden İngiliz vatandaşlarının durumları ile ilgili hükümete soru yöneltmeye devam etmişlerdir. Devlet Bakanı Hattersley, bu konuda sunmuş olduğu bilgide Türk bölgesinde yaşayan İngilizlerin birtakım sıkıntılar yaşadıklarını belirtmiştir. Özellikle de Girne’de bazı yiyeceklerin temini konusunda sorunlar vardır. Ancak İngiliz sakinleri Lefkoşa’da alışveriş yapabilmektedirler. Mağusa’da Kıbrıslı Türk yetkililer İngiliz sakinlerini evlerinde kalmaya teşvik etmişlerdir. Böylece İngilizlerin mülklerini korumalarını sağlayamay amaçlamışlardır.

Bazı İngiliz milletvekilleri ise adada fiili bir gerçeklik olduğundan bahsetmişlerdir. Buna göre Türk bölgesinde yaşayan birçok İngiliz vatandaşı bulunmaktadır. Bu kişilerin kimlik kartlarının yenilenmesi ve diğer vatandaşlık işlemlerinin yapılması için İngiliz Hükümeti’nin KTFD içinde resmi bir ofis açması artık bir gereklilik olmuştur. Ayrıca İngiliz vekillerce Kıbrıs’taki İngiliz sakinlerinin nerede bulduklarını İngiliz Yüksek Komiserliği’ne bildirmelerinin önemli olduğu vurgulanmış ve bu konuda İngiliz Hükümeti’nin adım atması istenmiştir. Böylece Türk bölgesinde bulunan İngiliz vatandaşları zorlukla karşılaştıklarında nerede oldukları kolayca bilinecek ve önlem alınmaya çalışılacaktır.⁵¹

Hattersley, Kıbrıs’ın kuzey bölgesinde yaşayan İngiliz sakinleriyle yakın temas kurmak için hükümet olarak ellerinden geleni yaptıklarını söylemiştir. Ancak adanın Türklerin kontrolündeki kuzey bölgesinde resmi bir büro açmanın hiçbir faydası olmayacağını savunarak bu öneriye karşı çıkmıştır. Bu cevap üzerine bazı milletvekilleri adadaki İngiliz Yüksek Komiserliği’nin Türk askeri yetkilileriyle temas kurma şekli hakkında bilgi istemişlerdir. Çünkü milletvekilleri olarak kendilerine adada “yağma” olaylarının yaşandığına dair raporlar geldiğini söylemişlerdir. İngiliz vekillere göre bu durum, Türk yetkililerle İngiliz yönetimi arasında iletişimde sorun olduğunun bir göstergesidir. Bu konuya yönelik hükümet kanadından yapılan açıklamada Türk yetkililerle temas kurmak için İngiliz Hükümeti’nin çeşitli iletişim kanallarına sahip olduğu söylenmiştir. Bu çerçevede adadaki İngiliz Yüksek Komiserliği Kıbrıs Türk yönetimi ile temas halindedir. Ayrıca, Ankara’daki Türk hükümeti ve Londra’daki Türk Büyükelçisi ile de sürekli temas halinde bulunmaktadır.⁵²

50 HC, 14 February 1975, Volume: 886, Column: 784.

51 HC, 19 February 1975, Volume: 886, Column: 1309.

52 HC, 19 February 1975, Volume: 886, Column: 1310.

Vekiller ayrıca Kıbrıs'a İngiliz Hükümeti tarafından yapılan yardımlar konusunda bilgi istemişlerdir. Devlet Bakanı Dame Judith Hart⁵³ yapmış olduğu izahatta, Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'nin 11 Şubat'ta yaptığı Kıbrıs'a insani yardım için daha fazla fon çağrısına yanıt olarak İngiliz Hükümeti'nin 250.000 Sterlin katkıda bulunma kararı aldığını söylemiştir. Daha önce de İngiltere 500.000 Sterlinlik bir katkı yapmıştır. Vekiller, bu yardım miktarının ciddi sıkıntılar altında yaşadıklarını belirttikleri Kıbrıs'taki İngiliz vatandaşlarına ne ölçüde ulaştığını da sormuşlardır. Devlet Bakanı Hart tarafından verilen cevapta; İngiltere tarafından sağlanan 750.000 Sterlinlik yardımdan büyük ölçüde Kıbrıs'ta yaşayan İngiliz vatandaşlarının yararlandığı söylenmiştir.⁵⁴

5. İngiliz Dışişleri Bakanı James Callaghan'ın Parlamentodaki Açıklamaları

İngiliz parlamentosunda bazı vekiller, Kıbrıs'taki durum için sadece Türkiye Cumhuriyeti'ni suçlamanın haksızlık olduğunu ifade etmişlerdir. Ne de olsa olayların bu raddeye varmasında Kıbrıs'ta faşist unsurlar tarafından desteklenen Yunan-Rum darbesinin etkisi olduğunu belirtmişlerdir. Bu çerçevede vekiller, İngiliz Hükümeti'nin Türkiye'ye yardım konusunda Amerika Birleşik Devletleri Hükümeti'ni ikna etmek, Mağusa Limanı'nı ticaret için yeniden açmak, Lefkoşa Havaalanı'nı yeniden işler hale getirmek gibi olumlu adımlar atıp atmayacağını sormuşlardır. Dışişleri Bakanı Callaghan, bu konu başlıklarının yeni olmadığını ve daha önce görüşüldüğünü ifade etmiştir. Kendisinin de bu konu başlıklarının kabul edilmesinden yana olduğunu söylemiştir. Ancak henüz bu önerilerin kabul edilmelerini sağlamanın bir yolunun bulunmadığını sözlerine eklemiştir.⁵⁵

İngiliz milletvekilleri, Devlet Bakanı Hattersley'in açıklamalarının yanı sıra Dışişleri Bakanı James Callaghan'ın da Kıbrıs'ta yaşanan gelişmeler konusunda parlamentoyu bilgilendirmesini istemişlerdir. Özellikle Muhafazakâr Parti milletvekilleri, Kıbrıs'taki durumun Londra'daki Kıbrıs (Rum) topluluğu arasında endişeye yol açtığını söylemişlerdir. Bu nedenle vekiller, Dışişleri Bakanı Callaghan'dan bu krize en yüksek önceliği vermesini ve İngiliz diplomasisinin tüm imkânlarını Kıbrıs'taki soruna bir çözüm bulmak için kullanmasını istemişlerdir.⁵⁶ Bu açıklamalarla muhalefet, iktidarı bir bakıma Kıbrıs sorununa gereken önemi vermemekle eleştirmiştir. Callaghan, vermiş olduğu cevapta BM Güvenlik Konseyi'nin Kıbrıs'ı görüşmek üzere toplanacağını ifade etmiştir.

53 (Çevrimiçi), <https://members.parliament.uk/member/857/career>, 06.04.2020.

54 HC, 24 February 1975, Volume: 887, Column: 27-28.

55 HC, 19 February 1975, Volume: 886, Column: 1312.

56 HC, 19 February 1975, Volume: 886, Column: 1310.

İngiliz Hükümeti olarak kendilerinin bu toplantının Kıbrıs'taki durumu istikrara kavuşturmaya ve adada toplumlararası müzakerelerin devam etmesine yardımcı olacağını umduklarını söylemiştir. Callaghan, muhalefetin eleştirilerine yönelik yapmış olduğu açıklamada ise Kıbrıs sorununun çok ciddi bir konu olduğunu belirterek İngiliz Hükümeti'nin sorunun taraflarıyla sürekli görüşmeler yaptığını vurgulamıştır. Eğer hükümetin politikası beğenilmiyorsa bu konuda ne gibi başka tedbirler alınması gerektiği konusunda muhalefetin önerilerini almaktan memnuniyet duyacağını da açıklamıştır.⁵⁷ Böylece Dışişleri Bakanı Callaghan da Devlet Bakanı Hattersley gibi Kıbrıs konusunun çözümü noktasında muhalefetten gelecek fikirlere açık olduğunu göstermiştir.

İngiliz parlamentosunda bazı milletvekilleri, Türkiye'yi BM'nin Kıbrıs konusunda almış olduğu kararlara uymamakla suçlamışlardır. İngiliz Hükümeti'nin Türkiye'nin BM'den çıkarılması olasılığını düşünüp düşünmeyeceği konusunu ortaya atmışlardır. Bu fikri gündeme getiren vekillere göre BM, aldığı kararlarda ciddiye alınmak istiyorsa yaptırım gücüne başvurmalıdır. Türkiye, BM'nin 3212 sayılı Kıbrıs'tan "yabancı kuvvetlerin" geri çekilmesi kararını görmezden gelmektedir ve buna karşı Ankara'ya yaptırım uygulanması gerekmektedir. Callaghan ise vermiş olduğu cevapta Birleşmiş Milletler üyelerinden herhangi birinin üyelikten çıkarılmasının Kıbrıs'taki durum için daha iyi bir sonuç getireceğine inanmadığını belirtmiş ve Türkiye'nin BM'den çıkarılması ile ilgili konuya soğuk yaklaşmıştır.⁵⁸

Bu arada Muhafazakâr Parti'den Evelyn King, İngiltere'nin Kıbrıs'ta garantör devletlerden birisi olmasına rağmen hâlihazırdaki soruna herhangi bir müdahalede bulunmamasını eleştirmiştir. Bundan sonra İngiltere'nin gelecekte herhangi bir anlaşmaya imza atmadan önce verdiği garantileri uygulamaya kararlı olup olmadığına bakması ve daha sonra yükümlülük altına girmesi gerektiğini ifade etmiştir. Evelyn King'in iktidar partisini Kıbrıs'taki garantörlük yükümlülüklerini yerine getirmemekle itham etmesi üzerine Callaghan, Kıbrıs'taki garantörlük anlaşmasının 1960 yılında Evelyn King'in üyesi olduğu Muhafazakâr Parti iktidarı zamanında imzalandığını hatırlatarak İngiltere'nin böyle bir garanti yükümlülüğü altına girmesinden Muhafazakâr Parti'yi sorumlu tutmuştur. Ayrıca Callaghan, yapmış olduğu açıklamada hükümet olarak Kıbrıs konusunda yükümlülüklerini yerine getirdiklerini söylemiş ve iddiaları kabul etmediğini beyan etmiştir. Callaghan'a göre İngiltere, Kıbrıs konusunda elinden gelenin en iyisini yapmıştır. Ancak Kıbrıs sorunu İngiltere'nin tek başına çözeceği bir sorun değildir ve diğer garantör devletlerin de uzlaşması gerekmektedir. Aksi halde Kıbrıs sorununda çözüm imkânsızdır.⁵⁹

57 HC, 19 February 1975, Volume: 886, Column: 1311.

58 HC, 19 February 1975, Volume: 886, Column: 1311.

59 HC, 19 February 1975, Volume: 886, Column: 1311-1312.

Sonuç

KTFD'nin ilanı Kıbrıs sorununda yaşanan önemli bir gelişme olmuş ve İngiliz parlamentosunda tartışılmıştır. İngiliz vekiller bu ilana yönelik olumsuz tutum alarak destek vermemişlerdir. İngiliz Hükümeti'nin KTFD'nin ilan edileceğinden önceden haberi olup olmadığını sorgulamışlardır. Ayrıca İngiliz vekiller, hükümetin KTFD'nin kuruluşunu önlemek için neden herhangi bir adım atmadığı sorusuna da cevap aramışlardır. İngiliz Hükümet yetkilileri açıklamalarında KTFD'nin ilan edileceğinden haberleri olmadığını vurgulamışlardır. Ayrıca İngiliz vekillerin KTFD'ye olan tepkisini yatıştırmak için yeni kurulan Türk yönetiminin İngiltere tarafından tanınmayacağını kesin bir şekilde dile getirmişlerdir.

Çalışmanın dikkat çektiği bir başka nokta KTFD'nin ilanının ardından bazı vekillerin bu yeni yönetime desteğini belirten Türkiye'yi "cezalandırmak" için İngiliz Hükümeti'nin harekete geçmesini istemeleri olmuştur. Hatta bu çerçevede Türkiye'nin BM üyeliğinin askıya alınması için hükümetin çalışma yapmasını bile öneren vekil olmuştur. İngiliz hükümet yetkilileri ise parlamentoda vermiş oldukları cevaplarda itidalli bir tutum almışlar ve bu öneriye olumsuz yaklaştıklarını belirtmişlerdir.

Çalışmada göze çarpan başka bir nokta Kıbrıs'ta garantör devletlerden birisi olan İngiltere'nin Kıbrıs sorununun çözümü için daha fazla inisiyatif alması gerektiğine dair görüşlerin İngiliz parlamentosunda dillendirilmesi olmuştur. Bu önerilere karşı hükümet yetkilileri, parlamentoda yapmış olduğu açıklamalarda Kıbrıs'ta barış için Kıbrıs Türk ve Rum kesimleri arasında yapılan müzakerelerin sürdürülmesi gerekliliğini işaret etmişlerdir. İngiliz vekiller ise uzun süreden beri devam eden toplumlararası görüşmelerden sonuç çıkmayacağını dile getirmişlerdir. Kıbrıs'ta barış için İngiliz Hükümeti'nin daha aktif bir politika izlemesini savunmuşlardır. Hükümet yetkilileri ise bu önerilere karşı çıkmış ve İngiltere'nin tek başına bir şey yapamayacağını, çözüm için Kıbrıs'ta diğer garantör devletlerin de uzlaşması gerektiğini ifade etmişlerdir. Böylece Kıbrıs sorununun çözümü için aktif bir politika izleme önerilerine soğuk yaklaşmışlardır. Son olarak KTFD'nin ilanının ardından gündeme gelen bir başka konu adada yaşayan İngiliz vatandaşlarının durumu olmuştur. Özellikle bazı vekiller tarafından dile getirilen; KTFD sınırlarının içinde yaşayan İngiliz vatandaşları için bu bölgede resmi bir temsilcilik açılması önerisi dikkat çekicidir. Ancak İngiliz hükümet yetkilileri bu öneriye karşı çıkmışlardır. Adanın her noktasındaki İngiliz vatandaşlarına yardımların ulaştığını ifade etmişlerdir. Sonuç olarak İngiliz parlamentosunda vekiller KTFD'nin ilanını kabul etmemişlerdir. Kıbrıs sorununda Türklerin tek sorumlu ilan edilmemesi gerektiğini

söyleyen vekiller de olmuştur. Ancak bu vekillerin sesi cılız çıkmış ve İngiliz Hükümeti'nin politikasında herhangi bir değişikliğe neden olmamıştır.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

KAYNAKÇA

1. Arşiv Belgeleri

1.1. Birleşik Krallık Parlamento Tutanakları (UK Parliament Hansard)

Avam Kamarası (House of Commons, HC)

14 February 1975, Volume: 886, Column: 779.

Volume: 886, Column: 780.

Volume: 886, Column: 781.

Volume: 886, Column: 782.

Volume: 886, Column: 783.

Volume: 886, Column: 784.

Volume: 886, Column: 785.

19 February 1975, Volume: 886, Column: 1309.

Volume: 886, Column: 1310.

Volume: 886, Column: 1311.

Volume: 886, Column: 1312.

24 February 1975, Volume: 887, Column: 27-28.

1.2. İngiliz Milli Arşivi (The National Archive TNA)

Foreign and Commonwealth Office (FCO)

FCO 9/2149, "Cyprus: Annual Review for 1974", 21 February 1975.

FCO 9/2158 "Turkish Cypriot Administration: Turkish Federated State of Cyprus (TFSC)": Confidential Telegram from the British High Commission in Nicosia to FCO, no: 180, 13 February 1975.

Unclassified Telegram from the British Embassy in Ankara to FCO, no: 283, 13 February 1975.

- “Declaration of Turkish Cypriot State”, flash telegram from the British High Commission in Nicosia to FCO, no: 174, 13 February.
- “Record of Conversation between Roy Hattersley and Turgut Menemencioglu, the Turkish Ambassador”, 14 February 1975.
- FCO 51/47, “Foreign And Commonwealth Affairs Research Department Memorandum”, 4 December 1968.
- (Cabinet) CAB 128/43, “Post War Conclusion”, CC (68), 9th conclusion, 18 January 1968.

2. Araştırma Eserler

- Böyükbaşı, Süha: *Superpowers and the Third World: Turkish American Relations and Cyprus*, Lanham, University Press of America, 1988.
- Denktash, Rauf: *The Cyprus Triangle*, Nicosia, K. Rustem & Bro, 1982.
- Dodd, Clement H: *The Crisis of Turkish Democracy*, North Humberside, The Eothen Press, 1983.
- Ertökün, Necati Münir: *Inter-Communal Talks and The Cyprus Problem*, Nicosia, Turkish Federated State of Cyprus, 1977.
- Joseph, Joseph S.: *Cyprus: Ethnic Conflict and International Politics from Independence to the Threshold of the European Union*, London, Palgrave Macmillan, 1997.
- Michael Harbottle: *The Impartial Soldier*, London, Oxford University Press, 1970.
- Mirbageri, Farid: *Cyprus and International Peacekeeping*, London, Hurst & Company, 1998.
- Orr, Charles William James: *Cyprus under British Rule*, London, Zeno, 1972.
- Reddaway, John: *Burdened with Cyprus: the British Connection*, London, Weidenfeld & Nicolson, 1986.
- Tamçelik, Soyalp: *Kıbrıs'ın İngiliz İdaresine Geçışı (1878-1919)*, Lefkoşa, KKTC Cumhurbaşkanlığı Yayınları, 1997.
- Tamkoç, Metin: *The Turkish Cypriot State: The Embodiment of the Right of Self-determination*, London, K. Rustem & Brother, 1988.
- Wiener, Sharon Anderholm: *Turkish Foreign Policy Decision-Making on the Cyprus Issue: A Comparative Analysis of Three Crises*, (Ph.D. Thesis), Duke University, 1980.
- Yavuzalp, Ercüment: *Kıbrıs Yangınında Büyükelçilik*, Ankara, Bilgi Yayınevi, 1993.
- Alacı, Beral: “Hürriyet Partisi'nin Türk Siyasi Hayatındaki Yeri (1955-1958)”, *Türk Yurdu*, C. 31, S. 290, s. 134-144.
- Babaoğlu, Resul: “Türkiye'nin Kıbrıs Politikasının Evriminde Bir Dönüm Noktası: Londra Konferansı (29 Ağustos-6 Eylül 1955)”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C. 18, S. 36, 2018, s. 323-347.

- Bahcheli, Tozun: “Searching for a Cyprus Settlement: Considering Options for Creating a Federation, a Confederation, or Two Independent States”, *Publius*, Vol: 30, No: 1, Winter 2000, s. 203-216.
- Camp, Glen D.: “Greek-Turkish Conflict over Cyprus”, *Political Science Quarterly*, Vol: 95, No: 1, Spring 1980, s. 43-70.
- Coşkun, Yasin: “Kıbrıs Türk Federe Devleti’nin (KTFD) İlanından Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’nin (KKTC) Kuruluşuna Kadar Olan Süreçte Kıbrıs Sorunu (1975-1983)”, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, S. 64, 2018, s. 119-143.
- Fırat, Melek: “Yunanistan’la İlişkiler”, *Türk Dış Politikası*, ed. Baskın Oran, C. I (1919-1980), İstanbul, İletişim Yayınları, 2009, s. 716-768.
- Fisher, Ronald J.: “Cyprus: The Failure of Mediation and the Escalation of an Identity-Based Conflict to an Adversarial Impasse”, *Journal of Peace Research*, Vol: 38, No: 3, Special Issue on Conflict Resolution in Identity-Based Disputes, May, 2001, s. 307-326.
- Göktepe, Cihat: “The Cyprus Crisis of 1967 and its Effects on Turkey’s Foreign Relations”, *Middle Eastern Studies*, C. 41, S. 3, s. 431-444.
- Kaya, Yakup - Yeter, Bülent: “Demokrat Parti Döneminde Kıbrıs Sorunu”, *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 20, S. 2, 2018, s. 215-229.
- Norma, Salem: “The Constitution of and its Failure”, *Cyprus A Regional Conflict and its Resolution*, ed. Norma Salem, London, Palgrave Macmillan, 1992, s. 117-126.
- Sarıkoyuncu Değerli, Esra: “Demokrat Parti Döneminde Türkiye’nin Kıbrıs Politikası (1950–1960)”, *Akademik Bakış*, C. 6, S. 11, 2012, s. 85-101.
- Şahin, İsmail: “İngiltere’nin Akdeniz Siyasetinde Kıbrıs (1580-1878)”, *Asia Minor Studies*, C. 4, S. 7, 2016, s. 149-176.
- Turan, Orhan: “Kıbrıs Ermeni Toplumunu ve Ermeni Kilisesine Dair Bir İngiliz Raporu (1960-1963)”, *Tarih ve Gelecek Dergisi*, C. 5, S. 3, Aralık-2019, s. 712-723.

3. Elektronik Kaynaklar

- (Çevrimiçi), <http://www.mfa.gov.tr/ingiltere-siyasi-gorunumu.tr.mfa>, 15.05.2020.
- (Çevrimiçi), <https://members.parliament.uk/member/1327/career>, 09.03.2020.
- (Çevrimiçi), <https://members.parliament.uk/member/1700/career>, 12.03.2020.
- (Çevrimiçi), <https://members.parliament.uk/member/1007/career>, 17.03.2020.
- (Çevrimiçi), <https://members.parliament.uk/member/941/career>, 18.03.2020.
- (Çevrimiçi), <https://members.parliament.uk/member/1337/career>, 19.03.2020.
- (Çevrimiçi), <https://members.parliament.uk/member/857/career>, 06.04.2020.

